

Daniela-Andreea IFRIM*

**EVOLUȚIA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI ROMÂNESC DE LA LEGEA
INSTRUCȚIUNII PUBLICE (1864) LA LEGILE
REFORMATOARE ALE LUI SPIRU C. HARET**

***Evolution of Romanian Education from the Law of Public
Instruction (1864) to Spiru C. Haret's Reforms***

Abstract:

Education was and still is a significant issue of the Romanian culture due to its remarkable importance in society. Within 35 years, public education went through various stages that led to its modernisation. During this period, important political and cultural personalities led the Ministry of Cults and Public Instruction. All of them aimed to modernise the Romanian education and society.

Keywords: education, laws, evolution, public instruction, modern Romania.

*

Aspectele favorizante, atât politice cât și economice ale Unirii, sub oblăduirea lui Alexandru Ioan Cuza, au făcut să se nască un nou interes pentru cultura românească prin răspândirea învățaturii *întregului popor*. Trebuie menționat că, încă din 1844, Ion Ghica, în *Însemnări asupra învățaturii publice*, preconiza un *învățământ normal pentru amândouă Principatele: zece școli normale aveau să pregătească, cu aceeași programă și în același spirit, 6000 de învățători crescuți în ideea unirii politice a celor două țări*¹.

Congresul de la Paris a dat o nouă oportunitate poporului român de a se afirma pe plan internațional și totodată de a se alinia circuitului politic, economic și cultural al Europei. Înfăptuirea statului național, prin unirea Moldovei cu Țara Românească, a constituit un moment important în evoluția ulterioară a țării. Unificarea legislativă, economică, socială, dar nu în ultimul rând culturală era următorul pas semnificativ din istoria *Principatelor Unite*. După înființarea *Comisiei Centrale a Principatelor Unite*, a urmat crearea *Consiliului superior al instrucției publice*, misiune lăsată în seama *Comisiei*

* Masterandă anul al II-lea, *Spațiul Românesc între Orient și Occident*, Facultatea de Istorie, Filosofie și Teologie de la Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați.

¹ Ilie Popescu-Teiușan, *Contribuții la studiu legislației școlare românești. Legea instrucției publice din 1864*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1963, p. 17.

centrale de la Focșani² pentru elaborarea unei legi cu scopul desăvârșirii unificării legislației școlare.

În acest context, reforma învățământului din timpul lui Al. I. Cuza a fost una din cele mai importante reforme, consolidând statul național și fiind primul pas către modernizarea ulterioară a societății românești. Legea instrucțiunii publice dezvolta *necesitatea formării conștiinței cetățeanului care trebuia să participe la consolidarea independenței naționale, fapt realizat în 1878*³.

Discuțiile referitoare la reorganizarea instrucției publice încep la data de 16 februarie 1863⁴. La discuții au luat parte personalități precum: August Treboniu Laurian, Ioan Strat, Vasile Boerescu, dr. Carol Davila, Ion Zalomit, Petrache Poenaru, Mihail Kogălniceanu, Aron Florian s.a., împreună cu ministrul instrucției la acea vreme, Christian Tell. S-au pus în discuție câteva principii care să stea la baza viitoarei legi a instrucției publice: *acceptării principiului obligativității școlare în școlile comunale și primare de oraș și asupra principiului fixării de către stat a unui minimum de salariu învățătorilor comunali pe care însă să-i plătească comunele și numai în imposibilitate să se recurgă la stat*⁵.

Datorită tensiunilor politice dintre anii 1862-1863, sarcina formulării noului proiect de lege trece în atribuția lui Vasile Boerescu, fost director al *Eforiei Școalelor* din Țara Românească înaintea înfăptuirii Unirii, decizie ce au împărțit-o majoritatea membrilor *Consiliului superior al instrucției publice*.

În octombrie 1863, proiectul instrucțiunii publice era aprobat de Consiliu, urmând a parcurge traseul pentru promulgarea oricărei legi. Vom vedea că parcurgerea acestui traseu va fi destul de anevoios pentru unele proiecte de lege, deoarece ele nu vor primi un număr suficient de voturi, ori în cadrul Adunării Senatului sau în cea a Deputaților, datorită dezbaterilor aprinse pe baza articolelor, neputând obține putere legislativă.

După lungi dezbateri, legea este votată și aprobată în cadrul Adunării Generale, următorul pas fiind sancționarea ei de către domn. În acest context, asistăm la un joc politic, deoarece domnul refuza sancționarea, motivul invocat fiind cel al amendamentelor multiple din cadrul Adunării Generale. Mai trebuie menționat că în acea perioadă, o putem numi de tranziție, s-au manifestat mai multe curente ideologice având ca protagoniști pe M. Kogălniceanu și Constantin A. Rosetti.

² Cf. Mihai Bordeianu, Petru Vladcovschi, *Învățământul românesc în date*, Ed. Junimea, Iași, 1979 – la 10 mai își începe activitatea la Focșani Comisia Centrală pentru elaborarea legilor comune pentru cele două Principate, un rol aparte ocupându-l preocupările pentru elaborarea legii instrucțiunii.

³ Eugen Orghidan, *Spiru C. Haret – reformator al învățământului românesc*, Editura Media Publishing, București, 1994, p. 18.

⁴ M. Bordeianu, P. Vladcovschi, *op. cit.*

⁵ I. Popescu-Teiușan, *op. cit.*, p. 41.

În condițiile loviturii de stat a domnitorului Cuza, revizuită de Consiliul de Stat, *Legea asupra instrucțiunii publice* este promulgată prin decret la 25 noiembrie 1864. Ea avea la baza câteva principii, care ulterior vor demonstra evoluția și modernizarea învățământului românesc, cum ar fi: obligativitatea și gratuitatea, egalitatea sexelor la învățătură, unitatea școlară elementară la sat și oraș, înființarea învățământului tehnic profesional, detașarea învățământului mediu de cel superior etc. Textul legii era împărțit în două pasaje: *Dispoziții generale și Instrucțiunea privată*⁶. În cadrul Dispozițiilor generale, instrucția era împărțită în două categorii: publică și privată. Cea publică era divizată în: *primară (școli primare la sate și orașe), secundară (licee, gimnazii, școli reale, de bele arte, profesionale-pentru băieți, școli secundare de fete) și superioară (cu 4 facultăți: litere, științe matematico-fizice, drept și medicină)*⁷. Tot aici, în cadrul dispozițiilor generale, se precizează și principiile obligativității și gratuității.

Corpul didactic era împărțit și el în patru grade: *învățători sau învățătoare, pentru școlile primare sătești; institutori sau institutoare, pentru școlile primare orășenești; profesori de școli secundare, profesori de facultăți*⁸.

În ceea ce privește administrația, se exercita prin trei organisme: *ministru, Consiliul permanent al instrucțiunii și Consiliul general al instrucțiunii. Autoritatea supremă aparține ministrului, ea executându-se prin mijlocirea Consiliului permanent al instrucțiunii publice*⁹.

Referitor la sarcinile celor două consilii, consemnăm următoarele: *Consiliul permanent* avea în atenția sa elaborarea manualelor școlare, prin susținerea de concursuri, evaluatori putând fi chemați doi profesori de gimnaziu sau facultate specialiști în domeniu. O altă sarcină era aceea de întocmire a programelor școlare sau prelucrarea celor existente. Raportul de final de an școlar era întocmit tot de către acest organ.

După cum am observat, Consiliul permanent funcționa într-un cadru operativ restrâns în comparație cu Consiliul general al instrucțiunii publice, fiind alcătuit dintr-un număr de 24 de persoane: - un președinte, care era ministrul; - 3 delegați ai învățământului primar; - 3 delegați ai școlilor secundare; - 3 delegați ai instrucției superioare; - un delegat al școlii militare; - un delegat al școlilor de medicină din București și Iași, ce urmau să i-a ființă. În mod excepțional mai făceau parte din Consiliul general 6 delegați numiți de domn: - 2 din partea Consiliului de Stat; - 2 din partea Curții de Casație; - 2 din partea clerului¹⁰. Consiliul general era ales o dată

⁶ Pentru textul legii s-a folosit Vasile Boerescu, *Codicele român Alessandro Ioan sau Colecțiune de legile Principatelor Unite-Române*, București, 1865, pp. 173-205 în Nicolae Isar, Cristina Gudin, *Din istoria politicii școlare românești. Problemele învățământului în dezbaterile parlamentare (1864-1899)*, Editura Universității din București, 2004, p. 20.

⁷ Idem.

⁸ Idem.

⁹ Idem.

¹⁰ *Ibidem*, p. 21.

la trei ani membri săi putând fi realeși. Cea mai importantă atribuție a Consiliului general era cea de vigență a buneii desfășurării a instrucțiunii publice și private.

Nu putem omite să reamintim că cea mai importantă prevedere a legii consta în noutatea introducerii principiului gratuității și obligativității, astfel părinții ce nu își îndemneau copii spre școală erau sancționați cu amenzi asta fiind o precizare din cuprinsul legii. Pentru o evidență a obligativității școlare se va întocmi un *recensământ al copiilor în vârstă de școală*¹¹.

Durata școlii primare la sate, cât și la orașe era de trei ani, în ciuda faptului că în momentul promulgării noii legi învățământul în școlile primare era de 4 ani, astfel după cum vom vedea această prevedere nu va putea fi aplicată. Inspecția școlilor primare era făcută cu ajutorul revizorilor cu obligația de a întocmi un raport anual privitor la starea învățământului și a subrevizori.

Învățământul secundar se realiza prin înființarea de licee și gimnazii; *durata liceului era fixată la 7 ani, iar gimnaziul (...) la 4 ani, erau admiși la gimnaziu sau la liceu fără examen de admitere absolvenții școlilor primare*¹². Durata școlilor secundare de fete era modificata de la 7 ani la 5 ani de studiu.

În ceea ce privește școlile reale și profesionale, *legea numește cu titlu de reale școlile profesionale, aplicative, pentru băieți, având un caracter secundar (...)*¹³. După cum vom vedea, această prevedere a legii va fi aspru criticată considerată *o mare lipsă a legii*, cum observa I. Popescu-Teiușan și nu numai.

În domeniul învățământului superior erau menționate 4 facultăți: de Drept, de Științe, de Filosofie și Litere, de Medicină, durata studiilor fiind între 3 și 5 ani, după cerințele fiecăreia.

Legea aduce în discuție și pregătirea profesorilor de licee și facultăți prin constituirea de Școli normale superioare pentru însușirea *teoriei învățământului* (pedagogia). Nu sunt uitate nici drepturile și obligațiile profesorilor, institutorilor și învățătorilor. Profesorii universitari beneficiau de o clauză privilegiată, acordându-se inamovibilitate, în schimb scutirea de executare a serviciului militar era aplicabilă pentru toate cadrele didactice.

După această prezentare nu putem omite a specifica dezavantajele legii: în primul rând nu se menționează nimic despre pregătirea învățătorilor pentru școlile normale, din punctul de vedere al egalității dintre sexe *nu s-a mers până la capăt* deoarece *școala secundară de fete rămânea cu doi ani de studii mai puțin decât liceele de băieți*¹⁴. Cea mai mare lipsă a legii din punctul meu de vedere este cea referitoare la școlile profesionale vizând agricultura, care trebuiau să fie mult mai bine evidențiate în contextul

¹¹ I. Popescu-Teiușan, *op. cit.*, p. 96.

¹² N. Isar, C. Gudin, *op. cit.*, p. 24.

¹³ *Ibidem*, p. 24.

¹⁴ I. Popescu-Teiușan, *op. cit.*, p. 90.

raportului populației la acea vreme, *legea nu fixa acestei categorii de școli nici programă, nici ani de studii și lăsa organizarea bazei ei materiale în seama inițiativei orașelor sau a județelor*¹⁵. Nici corpul de inspecție nu era clarificat acesta realizându-se cu ajutorul revizorilor și al subrevizorilor, care erau într-un număr insuficient, nereușind să acopere necesitățile controlului și supravegherii învățământului pentru o îmbunătățire ulterioară.

Cu toate aceste lipsuri, legea din 1864 reprezintă un progres important în legislația școlară având la bază principii moderne, fiind punctul de plecare a viitoarelor proiecte de lege.

Măsuri de aplicare a Legii instrucției publice din 1864 și primele modificări

Fiind promulgată la sfârșitul lunii noiembrie a anului 1864, ea va putea intra în vigoare odată cu deschiderea noului an școlar. De aceea timpul pentru pregătirea aplicării sale a fost suficient, începând prin construirea noilor organisme. Astfel, odată constituit, Consiliul general al instrucției și-a început activitatea la 8 septembrie 1865¹⁶, prima sesiune având ca subiect de discuție: *1. obligativitatea învățământului dar și direcția ce trebuie dată instrucției primare; 2. direcția ce trebuie dată învățământului secundar*¹⁷.

Membri Consiliului, *I. Zalomit, C. Esarcu, Al. Odobescu, dr. Carol Davila, Petre S. Aurelian, M. Fontanini și P. Poenaru, numit din partea Consiliului de Stat*¹⁸, au purtat discuții aprinse pe baza subiectelor dezbaterilor, astfel Al. Odobescu afirma: *mai bine școli puține și bune decât multe și rele; C. Davila se opunea cerînd ca nici o școală să nu se desființeze*¹⁹.

Înlăturarea lui Al. I. Cuza în urma loviturii de stat ilustra sfârșitul unei perioade benefice pentru reformarea societății românești, reprezentând o etapă vitală pentru consolidarea și evoluția viitoare a statului român modern.

Unul dintre liderii de seamă ai mișcării de înlăturare a domnitorului Al. I. Cuza, C. A. Rosetti, preia portofoliul *Ministerului Cultelor și Instrucțiunii publice* (februarie-iunie 1866). Într-o perioadă relativ scurtă la cârma ministerului a avut o serie de inițiative pentru aplicarea obligativității școlare dar și pentru dezvoltarea ulterioară a învățământului. De menționat este inițiativa ministrului, prima de acest gen, *de organizare a unui învățământ seral și de duminică vizând lichidarea analfabetismului*²⁰.

¹⁵ *Ibidem*, p. 91.

¹⁶ M. Bordeianu, P. Vladcovschi, *op. cit.*

¹⁷ I. Popescu-Teiușan, *op. cit.*, p. 111.

¹⁸ *Informația lui Esarcu*, în revista „Natura”, București, an VI, nr. 35 din septembrie 1865, p. 275 în *Idem*.

¹⁹ *Buletinul instrucțiunii publice*, anul I, nr. 2 din septembrie 1865, în I. Popescu-Teiușan, *op. cit.*, p. 111.

²⁰ *Monitorul Oficial*, nr. 97 din 9/21 aprilie 1866, p. 342, în N. Isar, C. Gudin, *op. cit.*, p. 48.

Odată cu venirea lui Carol I de Hohenzollern la conducerea țării, adoptarea în 1866 a primei constituții monarhice din România, bazată pe principii moderne, țin să menționez din punct de vedere politic implementarea rotativei guvernamentale, ce va avea și efecte secundare datorită timpului scurt pe care unii miniștri îl vor petrece la cârma ministerelor, inițiativele lor rămânând la stadiu de proiect, reforma învățământului devenea necesară. Sub conducerea regelui Carol I (proclamat în 1881), la *Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice* s-au perindat mai multe personalități politice ale vremii. Am decis să împart perioada luată în discuție în trei secțiuni distincte, prezentând proiectele miniștrilor ce s-au aflat la conducerea învățământului românesc.

Proiecte de modificare a legii privind învățământul românesc în perioada 1866 – 1876

În contextul crizei financiare ce s-a abătut și asupra României, ministeriatul lui I. Strat (1866-1867) începe cu proiecte pentru reduceri substanțiale ale bugetului ministerului. În ceea ce privește învățământul, el dorea modificarea legii din 1864 datorită rapidității cu care a fost aprobată, având multe imperfecțiuni și incoerențe, de aceea la 19 noiembrie 1866 el înainta Consiliului de Miniștri proiectul său de modificare a legii din 1864, prin care susținea că: *legea din 1864 nu a trecut prin corpurile legiuitoare, că unele articole ale ei au fost modificate chiar înainte de a se pune în aplicare legea, că Consiliul general al instrucției, ce nu există în nici o țară (ceea ce nu era adevărat), produce statului numai cheltuieli, și peste toate pune obstacole instrucției, pierzându-și timpul în discuții sterile etc., (...) că drepturile profesorilor nu sunt exprimate cu precizie, că unii din profesorii de specialitate (superiori) au facultatea de a exercita și alte profesii²¹. Datorită dezbatelor aprinse pe seama proiectului, dar și a părăsirii portofoliului propunătorului, Consiliul general al instrucției va cere retragerea lui.*

În perioada următoare, martie 1867- august 1867, la conducerea ministerului s-a aflat *Dimitrie Brătianu*, apoi cu guvernări relativ scurte s-au succedat: *Dimitrie Gusti* (august 1867 – noiembrie 1868); *Alexandru Crețulescu* (noiembrie 1867 – decembrie 1869); *Gh. Mârzescu* (decembrie 1869 – aprilie 1870); *P. P. Carp* (mai 1870 – decembrie 1870 – ad interim); *N. Gr. Racoviță* (decembrie 1870 – martie 1871); *Christian Tell* (1871-1874); *Titu Maiorescu* (1874-1876).

Proiectul emis de Al. Crețulescu și publicat ulterior în *Trompeta Carpaților* aducea și unele îmbunătățiri legii din 1864, cum ar fi *recunoașterea existenței școlilor pedagogice de la București și Iași și înființarea uneia noi la Craiova; acordarea inamovibilității tuturor*

²¹ *Arhivele statului București*, Ministerul Instrucției Publice, ds. 539 din 1864 f. 327, 338, în I. Popescu-Teiușan, *op. cit.*, p. 119.

*profesorilor și învățătorilor definitivi etc.*²². Dar cele mai mari dezbateri și controverse au fost legate de prevederile proiectului în care se preciza desființarea atât a Consiliului permanent, cât și a Consiliului general al instrucției prin revenirea la vechea formulă a Eforiei Școalelor. În plin proces de evoluție a învățământului românesc un astfel de proiect nu putea fi acceptat.

Succesorul lui Al. Crețulescu la cârma ministerului a fost P. P. Carp, tânăr conservator, adept al ideilor junimiste, care a încercat o nouă strategie de reformare a învățământului românesc vizând același scop ca și predecesorii săi, prin implicarea în acțiunea sa a cât mai mulți oameni de cultură din acea perioadă. El va schimba tactica și în ceea ce privește raporturile cu membrii Consiliului permanent, solicitându-le propuneri pentru îmbunătățirea învățământului românesc. Având în vedere că proiectul său nu a căpătat o formă finală, nu a putut fi supus dezbaterilor din corpurile legiuitoare.

În timpul guvernării conservatoare, prim-ministru fiind Lascăr Catargiu, la conducerea Ministerului Cultelor și Instrucției Publice s-au aflat *Christian Tell* (1871-1874) și *Titu Maiorescu* (1874-1876).

Christian Tell își anunță proiectul de reformă în deschiderea corpurilor legiuitoare din 17 octombrie 1871. Având în vedere raportul Consiliului permanent și propunerile pentru îmbunătățirea stării învățământului, cu care nu fusese de acord, Ch. Tell dori o reformă totală²³. Argumentele pentru modificarea legii le regăsim în preambulul proiectului: *Consiliul general al instrucției pune piedici învățământului și este compus din elemente disparate; învățătorii erau prea puțin plătiți; seminariile trebuiau astfel organizate încât preoții să poată deveni și învățători; statul neputând aplica obligativitatea, pentru că nu are școli și numărul necesar de învățători trebuie să renunțe la exigența legii*²⁴. După cum putem observa, se menținea ideea desființării Consiliului general, dar și *modificarea rolului corpului consultativ, care urma să fie Consiliul superior al instrucției publice, în locul Consiliului permanent (deci o schimbare în primul rând de titulatură, figurând și în unele proiecte anterioare, și acceptată în principiu, chiar de membri Consiliului permanent)*²⁵.

S-au purtat dezbateri aprinse pe seama proiectului elaborat de Ch. Tell, prevederea cea mai aspru criticată fiind cea referitoare la ocuparea de către preoți a posturilor de învățători. În contextul discuțiilor parlamentare pe marginea bugetului, dar și a proiectului reformator al lui Ch. Tell se remarcă viitorul om de cultură Titu Maiorescu, principalul critic al proiectului. El afirma referitor la incompatibilitatea dintre misiunea dascălilor și cea a preotului: *Preotul nici prin misiunea sa pur dogmatică,*

²² N. Isar, C. Gudin, *op. cit.*, p. 62.

²³ I. Popescu-Teiușan, *op. cit.*, p. 124.

²⁴ Idem.

²⁵ N. Isar, C. Gudin, *op. cit.*, p. 72.

nici prin nivelul scăzut al pregătirii intelectuale, nu putea să îndeplinească îndatoririle unui învățător²⁶.

Christian Tell părăsește ministerul la începutul lunii ianuarie 1874 fără a-și transforma proiectul în lege, succesorul la conducerea portofoliului instrucției publice, după un scurt interimat a lui Vasile Boerescu, a fost Titu Maiorescu (1874-1876). Ca parlamentar, Titu Maiorescu se implicase în dezbaterile privitoare la învățământul românesc, susținând ideea reformării legii din 1864: *școlile elementare cer o mai bună preparare a învățătorilor, prin institute normale anume destinate la aceasta. Învățământul secundar trebuie să primească o direcție mai reală, pentru ca să poată corespunde trebuințelor unei țări, ale cărei legitime aspirațiuni în viitor sunt în parte întemeiate pe dezvoltarea ei economică. Iar facultățile pe lângă cultura abstractă a științelor ce le este încredințată, vor îndeplini și scopul practic de a da statului înalți funcționari ce-i trebuie și un corp profesoral bine preparat pentru școlile secundare*²⁷.

Din discursul său vom putea extrage principalele modificări susținute de proiectul său de lege. Astfel, la sfârșitul lunii ianuarie proiectul de lege intră în dezbaterile Adunării Deputaților. Gheorghe Exarhu, raportorul comitetului, începu prin a face constatarea gravă că *instrucția primară mai în totul, și cea secundară, în mare parte, nu existau sau nu au produs decât rezultate nesatisfăcătoare*²⁸.

Proiectul surprindea lipsurile legii din 1864 privind învățământul primar prin dezvoltarea dorinței de a perfecționa școlile pregătitoare pentru învățători, căci *legea prezentată e chemată a da întindere serioasă dezvoltării intelectuale a populației agricole*²⁹. În ceea ce privește școlile secundare se propunea desființarea internatelor, iar cu fondurile rămase din întreținerea lor se dorea acordarea de burse elevilor merituoși.

Transformarea ciclului inferior al liceului de 4 ani în gimnaziu real, punându-se accentul pe discipline reale și practică, reprezenta o inovație a proiectului. El stabilea și o bifurcație: *după absolvirea școlii primare, unii elevi urmau să meargă în gimnaziile clasice, pregătitoare pentru liceu, alții în gimnaziile reale, pregătitoare pentru școlile speciale de comerț, agricultură, industrie, veterinărie, telegrafie etc.*³⁰.

În ceea ce privește cadrele didactice, *profesori de liceu erau obligați să fie licențiați, profesorii de facultăți erau obligați la doctorat și se recrutau numai prin concurs, asemenea dispoziții fiind menite să ridice calitatea învățământului secundar și superior*³¹. Învățământului superior se

²⁶ „Convorbiri literare”, nr. 3, an IV, 1870, p. 39, în *Ibidem*, p. 78.

²⁷ *Monitorul oficial*, nr. 250, din 15/27 noiembrie 1874, p. 1431, în N. Isar, C. Gudin, *op. cit.*, p. 84.

²⁸ I. Popescu-Teiușan, *op. cit.*, p. 129.

²⁹ Titu Maiorescu, *Discursuri parlamentare*, vol. I (1866-1876), București, 1897, p. 396, în N. Isar, C. Gudin, *op. cit.*, p. 87.

³⁰ I. Popescu-Teiușan, *op. cit.*, p. 130.

³¹ Titu Maiorescu, *op. cit.*, I, pp. 400-401, în N. Isar, C. Gudin, *op. cit.*, p. 88.

suprimau facultățile de drept, litere și filozofie de la Iași rămânând doar cele de la București, inițiindu-se ideea înființării unei politehnici la Iași în locul facultății de științe.

În cadrul dezbaterilor din Adunarea Deputaților s-au înregistrat multe critici referitoare la unele articole ale proiectului; Cezar Bolliac era împotriva prevederii obligativității numai acolo unde sunt școli, susținând ideea că *școlile trebuie duse până în toate cătunele*³². Titu Maiorescu rezuma economia proiectului sub trei puncte: *introducerea școlilor normale în organismul învățământului primar; introducerea gimnaziilor reale și a școlii politehnice în sistemul învățământului secundar și superior; stabilirea unor condiții mai înalte pentru admiterea aspiranților la profesorat*³³.

După lungi dezbateri la sfârșitul lunii ianuarie Titu Maiorescu primește votul de blam din partea Senatului, urmând ca după consultările cu ceilalți membri ai guvernului să își dea demisia.

Demisia sa nu a însemnat și retragerea proiectului de lege, după cum vom vedea succesorul său, P. P. Carp, îl va prelua cu speranța punerii sale în aplicare. Cu toate eforturile lui Titu Maiorescu, dar și a noului ministru P. P. Carp, proiectul pentru reformarea învățământului fusese retras de pe biroul Camerei.

Învățământul românesc în perioada mării guvernării liberale 1876-1888

După guvernarea conservatoare sub conducerea lui Lascăr Catargiu, aplicând rotativa guvernamentală, urmează guvernarea liberală (1876-1888), sub egida lui I.C. Brătianu, o perioadă marcată de mari realizări.

În perioada guvernării liberale s-au perindat la cârma Ministerului Cultelor și Instrucției Publice 10 miniștri: Gheorghe Chițu (24 iunie 1876 – 30 octombrie 1878; 23 iunie 1884 – 1 februarie 1885); I.C. Brătianu (ad-interim 31 octombrie – 24 noiembrie 1878); G. Cantilli (25 noiembrie 1878 – 10 iulie 1879); N. Crețulescu (11 iulie 1879 – 21 ianuarie 1880); Vasile Boerescu (ad-interim 22 ianuarie – 19 iulie 1880); Vasile Conta (20 iunie 1880 – 9 aprilie 1881); Vasile Alexandrescu Urechia (10 aprilie – 8 iunie 1881; 9 iunie 1881 – 31 iulie 1882); Petre S. Aurelian (1 august 1882 – 22 iunie 1884); Dimitrie A. Sturdza (2 februarie 1885 – 28 februarie 1888) și Constantin Nacu (1 – 21 martie 1888)³⁴.

Din motive obiective, dar și datorită implicării lor în cadrul ministerului, vom reflecta asupra inițiativelor de modificare a legii din 1864 a următorilor propunători: Gh. Chițu, V. Conta, V.A. Urechia, P.S. Aurelian, D.A. Sturdza.

³² I. Popescu-Teiușan, *op. cit.*, p. 131.

³³ *Ibidem*.

³⁴ St. Neagoe, *Istoria guvernelor României de la începuturi (1859) până în zilele noastre (1999)*, București, 1999, pp. 50-61, în N. Isar, C. Guđin, *op. cit.*, p. 99.

Gh. Chițu, primul din seria menționată, va elabora un proiect de lege prezentat de V. A. Urechia în cadrul ședințelor din Camera Deputaților la sfârșitul lunii aprilie 1877. *Proiectul de lege pentru numirea profesorilor de gimnazii, școli profesionale, licee și facultăți* conținea 24 de articole referitoare la pașii ce trebuie urmați într-o carieră didactică. *Cadrele vacante de la gimnazii și licee se ocupau în baza unei liste generale de merit, unde se înscriau, în ordinea rezultatelor obținute la concurs, absolvenții școlilor normale, școli care funcționau pe lângă facultățile de litere și de științe din București și Iași (art. 1, 2).* Datorită începerii războiului de independență discuțiile pe baza proiectului au fost sistate, ele fiind reluate în februarie 1879.

Proiectul inițial a suferit unele modificări în ceea ce privește selecționarea profesorilor de gimnaziu și liceu, ei fiind aleși din rândul licențiatilor și doctorilor de la facultățile menționate.

Apoi, pentru învățământul superior, candidați trebuiau să depună pe lângă diploma de absolvire a liceului și diploma conform căreia finalizaseră un curs de instrucție. Propunerile au fost aprobate astfel încât proiectul devine lege prin acumularea de 63 de voturi favorabile.

Deși discuțiile privind acest proiect au început în anul 1877, legea va fi votată în timpul ministrului G. Cantilli. Acest proiect, devenit ulterior lege, întrerupe seria proiectelor pentru modificarea legii din 1864 ce nu au fost materializate.

Tot Gh. Chițu a încercat să aducă unele îmbunătățiri și sistemului de inspecție de la acea vreme, o altă lacună a legii din 1864, însă acest proiect a stârnit numeroase împotriviri și, în contextul reducerilor bugetare ce trebuiau efectuate, el a fost retras.

V. Conta, profesor de drept la Facultatea din Iași, a îmbrățișat cariera de ministru pentru o perioadă relativ scurtă, în care a încercat să reformeze învățământul românesc printr-o serie de inovații. S-a ocupat în special de *învățământul public și privat*, proiectul său de lege fiind complex, conținând 245 de articole pe care le *elaborase în mai puțin de o lună*³⁵.

Prin expunerea de motive, preambulul proiectului se observă critica adusă legii din 1864, I. Popescu – Teiușan le împarte în trei puncte distincte: *a) administrația rău organizată, căci nu s-a prevăzut în ea inspectori generali, nu au fost bine definite atribuțiile organelor instituite, iar Consiliul generalul instrucției s-a dovedit inutil; b) personalul didactic cu totul lipsit de control, de unde s-a născut abuzul celor neconștiincioși, demoralizarea celor vrednici; c) instrucția și organizarea școlii nu mai corespund cu starea economică și socială, iar instrucția femeii este aproape cu totul lipsă*³⁶.

După cum am anunțat, proiectul său conținea o serie de inovații din care menționez: serviciul de inspecție era acum compus din 3 *inspectori*

³⁵ N. Isar, C. Gudin, *op. cit.*, p. 117.

³⁶ I. Popescu-Teiușan, *op. cit.*, p. 142.

generalii care supervizau: primul, evoluția școlilor primare, al doilea școlile normale, seminariile, gimnaziile, liceele și universitățile; al treilea școlile de meserii, cele reale și de arte frumoase³⁷. În ceea ce privește instrucția primară se făcea împărțirea în două grade: inferioară și superioară (...). Copiii de săteni aveau să fie puși în stare de inferioritate³⁸. Proiectul acorda un interes sporit instrucției fetelor, obligând comunele să înființeze școli de fete, alături de cele de băieți, acordând prioritate la numirea învățătoarelor în clasele mici ale școlilor primare, dând acces femeilor în școala normală, superioare și facultatea de medicină, cu o curioasă restrângere a dreptului de a urma cursurile celorlalte facultăți, îngăduindu-le totuși a le absolvi prin examene³⁹.

Interzicerea predării religiei în școală a fost piedica majoră în aprobarea proiectului său, cu toate că perioada modernă se încerca detașarea învățământului de biserică, lucru observat încă din vremea lui Al. I. Cuza, odată cu închiderea școlilor confesionale. Cu toate inovațiile, proiectul nu a primit voturile necesare pentru a deveni lege, astfel se încheie ministeriatul lui V. Conta.

Succesorul său, V.A. Urechia, om de cultura, cunoscător al problemelor învățământului, va elabora și el un proiect pentru îmbunătățirea instrucției publice. Timpul scurt petrecut la conducerea ministerului, dar și implicarea bugetară majoră pentru aplicarea proiectului, nu a permis aprobarea inițiativelor sale, rămânând la stadiu de proiect.

Următorul la conducerea Ministerului Cultelor și Instrucției Publice va fi P.S. Aurelian, care întocmea proiectul de lege pentru fixarea și gradarea remunerării corpului didactic. El a fost primul ministru care nu a dorit schimbarea completă a legii din 1864, ci a urmărit modificarea unor prevederi cu scopul de a deveni mult mai ușor aplicabile. Proiectul său definitivă un salariu minim, plus sporurile primite ulterior prin creșterea gradației în învățământ. După lungi dezbateri, proiectul a fost votat la începutul lunii martie 1883. Tot de activitatea ministrului menționat se leagă și legea referitoare la înființarea casei pentru ajutorul școalelor, chiar din titlu putem remarca scopul acestei instituții, binevoitorii putând dona un ajutor material ce urma a fi folosit pentru acoperirea lipsurilor din învățământul românesc, în principal cel rural.

Următorul ministru pe care l-am luat în discuție este D. A. Sturdza, care a poposit la conducerea ministerului la începutul lunii februarie 1885, secționând al doilea ministeriat a lui Gh. Chițu. Stând la cârma ministerului până în 1888, a avut timp suficient pentru a elabora un nou proiect de reformă școlară, dar fără a fi promulgat ca lege. O importanță majoră în elaborarea acestui proiectului de lege o va avea aportul lui Spiru Haret, în calitatea sa de secretar general la acea vreme. El surprindea problemele

³⁷ T. Georgescu, E. Bâldescu, *Ctitori de școală românească (secolul al XIX-lea)*, București, 1971, p. 155-169, în N. Isar, C. Gudin, *op. cit.*, p. 118.

³⁸ I. Popescu – Teiușan, *op. cit.*, p. 143.

³⁹ *Ibidem*, p. 144.

școlare, cu precădere la starea învățământului secundar, criticând legea din 1864 și subliniind că aceasta a fost adoptată fără a se ține seamă de posibilitățile țării la acea vreme. Proiectul ministrului începea printr-o definiție a școlilor publice: *erau considerate școli publice toate instituturile, fie că erau întreținute de stat, județe, comune sau particulari cu condiția de a se afla sub administrarea statului*⁴⁰. Se propunea o nouă structurare a învățământului, pe lângă instrucția primară, secundară și superioară, cea elementară reflectată prin grădinițele pentru copii. Durata cursurilor în învățământul primar urban avea să fie de 4 ani, iar în cel rural de 5 ani, invocând motivul ajutorului dat de către copii părinților la muncile agricole.

Dacă aproape toate proiectele anterioare urmăreau un progres în ceea ce privește emanciparea fetelor printr-un program special al școlilor de fete, acesta din urmă restrângea accesul acestora la cultură, proiectul fiind respins, astfel sfârșindu-se marea guvernare liberală împreună cu planurile acestora pentru optimizarea învățământului românesc.

Învățământul românesc de la 1888 până la cea de-a doua mare guvernare a conservatorilor – 1891

În această perioadă s-au remarcat așa numiții *junimiști*, portofoliul Ministerului Cultelor și Instrucției publice fiind în subordinea următorilor oameni politici: Constantin Boerescu, Titu Maiorescu, Petru Poni.

În cadrul Consiliului general al instrucției publice, C. Boerescu își anunța proiectele sale reformatoare: *unul – reorganizarea învățământului rural; al doilea – organizarea școlilor normale de învățători*⁴¹. Primul încerca să reglementeze sistemul învățământului rural prin școli primare elementare, complementare și școli de aplicație benefice trebuințelor speciale ale sătenilor. *Principiul de bază de la care trebuia să pornească noua organizare a școlii primare era cel al uniformizării întregului învățământ primar, învățământ elementar același la oraș ca și la țară*⁴². În ceea ce privește cel de-al doilea proiect referitor la școlile normale pentru învățători se rezuma doar la introducerea limbii franceze în programele de studiu.

Pentru o scurtă perioadă de timp la conducerea ministerului se afla Teodor Rosetti, dar printr-un joc politic portofoliul instrucției publice va fi preluat de Titu Maiorescu, cel de-al doilea mandat la conducerea acestui minister. Maiorescu susținea înființarea unor facultăți de științe administrative atât la București, cât și la Iași, idee ce a fost susținută de un

⁴⁰ „Proiect de lege asupra instrucției publice elementare, primare, secundare și superioare prezentat de guvern Corpurilor legiuitoare în 24 ian. 1886, pus în concordanță cu legile din 1864, 1879, 1883, cu modificările propuse în Comitetul delegaților Camerei, de corpul didactic din Iași, de comisia consiliului general al instrucției și de alți membri ai cadrelor didactice, însoțit de expunerea de motive”, 1886, p. 3, în N. Isar, C. Gudîn, *op. cit.*, p. 141.

⁴¹ I. Popescu – Teiușan, *op. cit.*, p. 165.

⁴² *Ibidem*, p. 166.

proiect de lege cuprinzând 12 articole. S-a implicat și în ajutorarea construirii de școli rurale prin elaborarea unui proiect ce dorea înființarea unei Case pentru construirea școlilor rurale. Dar pe departe cel mai important proiect al său a fost cel referitor la modificarea legii din 1864.

Proiectul aducea schimbări și în privința administrării învățământului prin schimbarea componenței Consiliului general; surprindem și o discriminare clară între admiterea copiilor de la oraș și cei de la sate, în școlile primare, astfel primii pășeau către instrucția primară între 8-12 ani, iar cei de la sate între 9-15 ani; se stabilește și numărul maxim de elevi admiși în sălile de clasă; durata studiilor la liceu creștea cu un an (8 în loc de 7); iar ca o inovație se dezvoltă o nouă modalitate de susținere a examenului de bacalaureat.

În urma aprobării motiunii depusă în Senat, proiectul a fost retras, argumentându-se că nu ar duce îmbunătățirile necesare învățământului românesc, el având la bază interese politice. Și P. Poni a depus la Senat o replică la proiectul elaborat de Titu Maiorescu, în luna ianuarie a anului 1891. Însă planurile sale legislative nu au prins contur datorită schimbării guvernării, prin revenirea conservatorilor sub conducerea lui Lascăr Catargiu.

La conducerea Ministerului Cultelor și Instrucției Publice au fost: Take Ionescu (1892-1895); P. Poni și reformatorul învățământului românesc Spiru C. Haret.

Take Ionescu, fruntaș politic, anunța încă de la începutul activității sale în cadrul ministerului *necesitatea unei legi pentru școlile profesionale (de meserii, agricultură și comerț); după aceea, se făcea planul legiurii complete a tuturor gradelor de învățământ, inclusiv a învățământului particular*⁴³.

Așa cum am anticipat, prima etapă a activității ministeriale a lui Take Ionescu a fost cea pentru elaborarea unei legi ce dorea organizare internă a ministerului. Proiectul de lege a stârnit mari dezbateri parlamentare, dar mai întâi să trasăm câteva idei referitoare la acest proiect. Preambulul proiectului a fost dezbătut mai întâi în cadrul Senatului, *sublinia necesitatea delimitării precise a atribuțiilor celor două importante organe de conducere a învățământului, Consiliul general de instrucțiune și Consiliul permanent de instrucțiune, în sensul reducerii lor la chestiuni strict școlare (...)*⁴⁴.

Primul opozant al proiectului a fost G. Mânzescu. El îl critică cu asprime în special pe inițiatorul proiectului și nu prevederile sale; *Take Ionescu, un simplu trecător și călător prin Ministerul Instrucțiunii publice, până mai ieri avocat devine mare reformator și prin această lege, sub motiv că organizează administrația centrală a Ministerului, modifică de fapt legea organică a instrucțiunii publice*⁴⁵. Votat atât în Senat cât și în Camera Deputaților, proiectul urma să fie aplicat. *Reacțiunea*

⁴³ *Ibidem*, p.176.

⁴⁴ N. Isar, C. Gudin, *op. cit.*, p. 175.

⁴⁵ Dezbaterile Senatului, 1891/1892, sed. Din 6 mai 1892, p. 341, în *Ibidem*.

conservatoare, după repetate încercări, reușii să desfășureze în sfârșit, Consiliul general al instrucției⁴⁶. Cu toate că acest consiliu nu era desființat complet atribuțiile sale erau reduse considerabil.

Negreșit, una din cele mai importante reforme ale învățământului primar a fost *legea învățământului primar și primar-normal (1893)*. Acest proiect de lege împărțea școlile primare în trei categorii: a) școli de cătune; b) școli primare inferioare; c) școli primare superioare⁴⁷.

După lungi dezbateri atât în Senat cât și în Camera deputaților, proiectul a fost votat cu o majoritate impresionantă de voturi. Reformele înfăptuite de către Take Ionescu au pregătit terenul pentru consolidarea viitoarelor proiecte devenite legi ale lui P. Poni și Spiru Haret. Unul dintre membrii cei mai activi din cadrul discuțiilor de la Senat, P. Poni, va prelua portofoliul ministerului începând cu anul 1896, moment în care va depune și proiectul său pentru modificarea legii asupra învățământului primar și normal primar din 1 septembrie 1893, fiind prezentat în antiteză cu proiectul din 1893. După cum am văzut, legea învățământului primar nu a durat decât trei ani, ea fiind modificată de noul proiect elaborat de P. Poni.

Noua lege proclama o singură școală primară, la sat și la oraș cu același volum de cunoștințe, cu o singură deosebire a duratei studiilor, la sate de cinci ani, la orașe de patru. (...) la sate după absolvirea celor cinci clase, elevii care nu împlinesc 14 ani rămâneau obligați încă doi ani a urma săptămânal cel puțin câte două ore lecții sau cursuri complementare. (...) acestea ca și cursurile de adulți constituie o inovație a legii din 1896⁴⁸. Legea a fost sancționată la 29 aprilie 1896, a făcut dovada valorii sale prin faptul că a rămas în vigoare cu unele mici modificări până după primul război mondial.

Nerezolvarea problemei locațiilor școlilor primare l-a determinat pe P. Poni să redacteze proiectul ce va deveni ulterior lege, *pentru facerea clădirilor de școală primară și înființarea Casei Școlilor*. Această inițiativă nu este nouă, ea fiind dezbătută de nenumărate ori în camerele legiuitoare însă nu a dus la promulgarea sa ca lege, obiectiv îndeplinit în timpul ministeriatului lui P. Poni.

Succesorul lui P. Poni la conducerea Ministerului Cultelor și instrucției publice a fost Spiru C. Haret, *fruntaș al vieții politice de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea*⁴⁹, care și-a desfășurat activitatea în scopul îmbunătățirii învățământului românesc, și-a consacrat existența cauzei ridicării poporului român pe o treaptă superioară de cultură și civilizație⁵⁰. Absolvent al Facultății de științe din București, el este primul român ce a susținut teza de doctorat în domeniul matematicii la Paris, *pentru cultura românească, (...) pentru poporul*

⁴⁶ I. Popescu-Teiușan, *op. cit.*, p. 176.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 179.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 183.

⁴⁹ Eugen Orghidan, *op. cit.*, p. 39.

⁵⁰ Șerban Orăscu, *Spiru Haret*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p. 5.

român care abia își cucerise independența, consacrarea obținută de Haret căpăta o semnificație deosebită⁵¹.

Profesor universitar la vârstă destul de fragedă (27 ani), s-a implicat intens în problemele învățământului românesc, deținând mai multe funcții în cadrul Ministerului instrucției publice: în 1882 în cadrul ministeriatului condus de V. A. Urechia devine membru al Consiliului permanent al instrucțiunii publice, post ce îl va ocupa până în anul 1896; între anii 1883-1884 îl regăsim în calitate de inspector general, în această perioadă se remarcă raportul său asupra învățământului primar, deja menționat în lucrarea de față.

S-a înscris în partidul liberal la începutul lunii martie 1889, *Haret a sprijinit toate acele legiuri ale burgheziei liberale care izvorau din necesitățile obiective ale dezvoltării sociale, dar nu de puține ori a criticat acele măsuri ale guvernelor liberale, (...) care contravenea progresului societății românești*⁵², el desfășurându-și activitatea ca *deputat de Ilfov, (...) îl vedem raportor al proiectelor prezentate de Petru Poni în 1896*⁵³.

Revenind la activitatea sa la minister, în funcția de conducere, s-a petrecut în următoarele circumstanțe politice, după sfârșirea mandatului lui P. Poni la cârma ministerului pentru câteva luni în fruntea acestuia se va afla P. S. Aurelian, până în momentul formării unui nou guvern condus de această dată de D. A. Sturdza, în care intră și Spiru Haret, *astfel la 31 martie 1897 devine pentru prima oară ministru de instrucție și culte*⁵⁴. Activitatea sa a fost una complexă, *a elaborat două legi de temelie ale edificiului nostru școlar: a învățământului secundar și superior (1898) și a învățământului profesional (1899)*⁵⁵.

Revenind la tema studiului meu, așa cum am zugrăvit până acum proiectele de lege, devenite sau nu aplicabile, voi continua să prezint și legile reformatoare a lui Spiru Haret.

Legea învățământului secundar și superior sancționată la 23 martie 1898 a adus o îmbunătățire clară a învățământului secundar și superior. Studiind raportul său din 1884 vom vedea că stabilise două categorii de școli secundare: *unele dau instrucțiunea generală, iar altele, pe cea specială*⁵⁶.

Prima, cea de *cultură generală, pentru băieți, avea să cuprindă, în opt ani de studii, două cicluri de câte patru ani, gimnaziu, sau cursul inferior de liceu, (...) și liceul propriu-zis, sau cursul lui superior, cu o programă de cunoștințe comune, (...) dar și cu cunoștințe diferite pe secții: clasică, reală și modernă*⁵⁷. Această trifurcare a întâmpinat opoziții ferme

⁵¹ *Ibidem*, p. 27.

⁵² E. Orghidan, *op. cit.*, p. 40.

⁵³ Spiru C. Haret, *Opere complete*, vol. I, ediție îngrijită de prof. univ. dr. Cătălin Bordeianu, Ed. Vasiliana 98, Iași, 2011, p. 19.

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ Spiru C. Haret, *op. cit.*, p. 20.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 54.

⁵⁷ I. Popescu-Teiușan, *op. cit.*, p. 187.

deoarece ea impunea unui adolescent de 15 ani să aleagă studiile pe care le va urma odată cu terminarea liceului, trebuind să se înscrie în una din cele trei secțiuni, răspunsul lui Haret nu a întârziat să apară: *în vechiul sistem (al legii din 1864) optarea trebuia să se facă chiar la clasa I, la etatea de 11 ani, (...) dacă mai târziu (după clasa V sau VI a de liceu) un școlar crede că a greșit calea, el poate să o schimbe și să treacă în altă secțiune printr-un simplu examen de diferență asupra materiilor cari diferă dela o secțiune la alta*⁵⁸.

În ceea ce privește recrutarea profesorilor s-a introdus *examenul de capacitate*, înlocuind vechiul *concurs* pentru ocuparea catedrelor vacante. Pentru a fi admis la acest examen, candidaților li se cerea pe lângă diploma de licență și actul doveditor urmării unui curs de pedagogie în cadrul Universității și *urmarea conferințelor și lucrărilor practice ale unui seminar pedagogic*⁵⁹. Obligativitatea pentru două specializări, dar și efectuarea *a cel puțin 12 ore de curs pe săptămână*⁶⁰, reprezintă o noutate adusă de proiectul lui Spiru Haret.

Desființarea bacalaureatului este o altă trăsătură nouă, așa cum exprima chiar el în raportul din 1884: *bacalaureatul care trebuia să constate cunoștințele absolvenților de liceu era o simplă loterie*⁶¹, el propunând un *examen general de liceu*⁶².

Pentru fete, proiectul acorda o atenție deosebită; se exprima necesitatea întocmirii unei programe speciale pentru acestea, în cadrul unei *școli normale superioare de fete*, cu scopul de a pregăti viitoarele profesoare de la *școlile superioare de fete*.

În cadrul învățământului superior se înființează senatul universitar, *format din rector, decan și câte un reprezentant al fiecărei facultăți; stabilește gradele personalului didactic universitar – docent, agregat și profesor*⁶³. S-au purtat dezbateri aprinse în ambele camere, subiectele cele mai des discutate fiind cele legate de liceul unitar, instrucția fetelor, examenul de admitere în clasa I. Proiectul deveni lege prin sancționare la data de 23 martie 1898, *cu puține modificări această lege a lui Haret a durat 30 de ani până la reforma din 1928*⁶⁴.

Datorită succesului dat de promulgarea primei legi, Spiru Haret va întocmi un nou proiect ce dorea reglementarea învățământului profesional, o altă lacună nerezolvată a legii din 1864. Trebuie menționat de la început că învățământul profesional a stat sub autoritate Ministerului instrucției publice până în 1883 când va trece la cel de la Domenii.

⁵⁸ Spiru C. Haret, *op. cit.*, p. 56.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 57.

⁶⁰ *Ibidem*.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² I. Popescu-Teiușan, *op. cit.*, p. 188.

⁶³ *Ibidem*, p. 189.

⁶⁴ E. Orghidan, *op. cit.*, p. 77.

Spiru Haret exprima necesitatea aducerii acestei forme de învățământ sub oblăduirea ministerului ce avea ca ocupație îmbunătățirea și evoluția oricărei forme de învățământ, fie ea și profesională. El își susține ideea prin mai multe exemple: *un profesor va putea fi chemat a face cursuri în același timp în școli de învățământ profesional și în școli secundare, ceea ce ar crea și pentru dânsul și pentru administrațiune nesfârșite greutăți, dacă școlile ar fi despărțite la două ministere; (...) cheltuielile care vor fi întotdeauna mai mari cu serviciile împărțite decât reunite la un loc*⁶⁵.

Proiectul înființa *învățământul profesional primar, admisiunea în aceste școli ca fi cât se poate de ușoară, iar învățământul cu totul practic*⁶⁶. Această formă de învățământ se subdividea în patru: 1. învățământul agricol, 2. învățământul silvic, 3. învățământul meseriilor, 4. învățământul comercial. Învățământul agricol se preda pentru fete în școlile elementare de gospodărie rurală, iar pentru băieți în școlile elementare de agricultură, dar și într-o școală specială superioară de agricultură. Cel silvic se preda într-o școală de brigadierii silvici și școala de silvicultură, ca noutate *se crează o bursă în străinătate pentru studiile superioare de silvicultură și pentru vizarea de mari exploatari sistematice de păduri, în țară și în străinătate*⁶⁷. Învățământul meseriilor se preda pentru băieți în școlile elementare, inferioare și superioare de meserii, iar pentru fete doar în cadrul celor elementare și inferioare. Învățământul comercial era împărțit în două grade (gradul I și II), fiind predat în școlile elementare și superioare de comerț pentru băieți, iar pentru fete doar în cadrul școlilor elementare de comerț. Proiectul a fost votat, devenind *lege asupra învățământului profesional* din 27 martie 1899.

Putem concluziona că eforturile lui Spiru Haret în ceea ce privește învățământul au constituit un pas decisiv pentru dezvoltarea societății românești, mai ales prin legea învățământului profesional care a avut ca scop dezvoltarea economiei bazată pe trecerea de la o agricultură primitivă la una mult mai productivă.

În decurs de 35 de ani, începând cu legea instrucțiunii publice elaborată în timpul domnitorului Al. I. Cuza (1864), prima lege românească a învățământului modern, și continuând cu nenumăratele proiecte de legi, s-a urmărit a duce învățământul românesc la un nivel european. În această perioadă s-au făcut remarcăți atât oameni politici de seamă cât și oameni de cultură ce au stat la cârma Ministerului Cultelor și Instrucției Publice, toți având în suflet dorința de a moderniza învățământul românesc și de ce nu întreaga societate.

⁶⁵ Spiru C. Haret, *op. cit.*, pp. 882-883.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 869.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 873.

Bibliografie:

Eugen Orghidan, *Spiru C. Haret, reformator al învățământului românesc*, Ed. Media Publishing, București, 1994.

Ilie Popescu-Teiușan, *Contribuții la studiu legislației școlare românești. Legea instrucției publice din 1864*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1963.

Mihai Bordeianu, Petru Vladcovschi, *Învățământul românesc în date*, Editura Junimea, Iași, 1979.

Neagoe St., *Istoria guvernelor României de la începuturi (1859) până în zilele noastre (1999)*, București, 1999.

Nicolae Isar, Cristina Gudin, *Din istoria politicii școlare românești. Problemele învățământului în dezbaterile parlamentare (1864-1899)*, Editura Universității din București, 2004.

Spiru C. Haret, *Opere complete*, vol. I, ediție îngrijită de prof. univ. dr. Cătălin Bordeianu, Editura Vasiliana 98, Iași, 2011.

Șerban Orăscu, *Spiru Haret*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976.

T. Georgescu, E. Bâldescu, *Ctitori de școală românească (secolul al XIX-lea)*, București, 1971.

Titu Maiorescu, *Discursuri parlamentare*, vol. I (1866-1876), București, 1897.